

A MODENAI ÉS MANTUAI

LEVÉLTÁRI KUTATÁSOKRÓL.

A Magyar Tud. Akadémia történelmi bizottsága részéről külföldi levél- s könyvtárakból származó oklevélmásolatainak rendezésével bízván meg, e nagybecsű gyűjteménynek nemcsak használhatósági szempontból való czélszerű föllállítását, melyet már befejeztem, de a mohácsi vész előtti időkből származó oklevelek regesztázását is tűztem ki czéломúl; és bár a velencei, nápolyi, római, milanói, florenczi, mantuai, paduai, modenai, bécsi, brünni, stuttgarti, raudnitzzi, varsói, moszkvai, párisi, konstantinápolyi, simancasi stb. levél- és könyvtárakból került nagymennyiségű oklevelek figyelmes átolvasása s oly módon való kivonatolása, hogy a regesták az irodalmi igényeknek is megfelelően, az oklevelek tartalma iránt kellő tájékozást nyujtsanak, nem csekély fáradsággal jár, de e fáradságért dús kárpótlást nyújt a munka közben felmerülő történelmi emlékek kiváló érdekessége.

Nem szándékom ezuttal, s nem is egy rövid értékezés keretében való, akár csak részleges ismertetését nyujtani az Akadémia fönjelzett kéziratgyűjteményének, annál kevésbbé, mert a regesták, melyek nagy részét már szerencsém volt átnyujtani a történelmi bizottságnak, valószínűleg mihamarabb külön kiadásban fognak közzététetni.

Ez alkalommal ama gyűjteménynek csupán egy kis részére, a nagyfontosságú modenai és mantuai kutatásokra akarom felhívni a t. választmány becses figyelmét. A modenai levéltár, melynek az elhunyt tagtársunk b. Nyáry Albert által fölfedezett s művelődéstörténetünkre nézve oly nagybecsű, de fájdalom még mindig kiadatlan Hippolyt-féle számadási könyveket köszönhetjük, hazai történeti emlékeinknek valóságos tárházát képezi. Az estei fejedelmi udvar élénk összeköttetésben állott Mátyás király udvarával, a nagy műveltségű fejedelmi nővérek: Estei Eleonora, Hippolyt esztergomi érsek bibornok édesanyja, és

Beatrix magyar királyné sűrű levelezést váltottak egymással. Mátyás udvarából költők, tudósok, kiváló államférfiak küldtek jelentéseket az estei udvarhoz s a később Olaszországba visszatért Hippolyt bíbornok is rendes jelentéseket küldetett magának Magyarországból, Egerben való tartózkodása idejében pedig úgy ő, mint tisztviselői s a környezetében levő olasz nemes urak állandó levelezést folytattak a ferrarai és mantuai udvarral s a befolyásos olasz egyházférfiakkal. E levelek és jelentések egytől-egyig kiváló fontossággal bírnak, a mennyiben a ferrarai és mantuai udvaroknak beküldött jelentések, a Hippolyt bíbornoknak tisztviselői által beküldött számadások, az uradalmi bérleteiről s a jobbágyság hadiszolgálatairól adott jelentések Magyarország akkori politikai, társadalmi, kereskedelmi s hadi viszonyairól becsesnél-becsesb és nagyrészt teljesen ismeretlen adatokat tartalmaznak. Érdekes a dologban, hogy Hippolyt olasz tisztviselői jelentéseikben nem ritkán magyar szavakat is használnak, bár természetesnek találom, hogy az egri püspökséghez tartozó borsod-hevesmegyei nemességgel s jobbágysággal érintkezvén, a magyar nyelvet meg kelle tanulniok, s az a körülmény, hogy e tisztviselők Hippolythoz intézett leveleikben egy-egy magyar szót is használnak, azt bizonyítja, hogy Hippolyt bíbornok jól értette a magyar nyelvet.

Igy a mázsát mázsának, a pénzt pénznek, a fillért filernek mondják, sőt egy izben az egri vikáriusnak panasa levén az ottani bérlők ellen, azokat gunyból vitézlegényeknek (viteslegeni) mondja. Más alkalommal egy olasz főpap Hippolythoz intézett levelében az országgyűlés majdani határozatairól szólván, ezt mondja: *Vederemo che farà l'orsago al Rachos!* (majd meglátjuk, mit fog csinálni az ország a Rákoson.)

I. Mátyás király találkozása Ulászlóval Iglóban.

A modenai levéltárban másolt oklevelek nagy része közölve van a Mátyáskori Dipl. Emlékekben; az Ulászló korabeli oklevelek azonban kiadatlanok; de a kiadatlan Mátyás korabeli oklevelek is nagy fontossággal bírnak és alkalmasint vagy tévedésből hagyattak ki ama gyűjteményből, vagy már annak megjelenése után lettek lemásolva.

Ilyen Valentino Caesar ferrarai követnek Iglóból 1486. szeptember 11-én kelt levele, melyben Mátyás királynak Ulászló cseh, később magyar királlyal való találkozását s az ez alkalomból Iglóban végbement fényes ünnepélyeket írja le, mely levél idevonatkozó részének teljes terjedelmében való ismertetését annál

szükségesebbnek tartom, minthogy egyelőre újabb Mátyáskori diplomáciai emlékek kiadására alig lehet kilátásunk.¹⁾

¹⁾ Ez oklevél teljes szövege a következő :

1488. szept. 11.

Illmo Principi ac Exmo Domino Domino suo singulari Domino Herculi duci ferrarie etc.

Illustrissimo Signor mio Singulare. Per le mie penultime date a Cistertolpho V. Ex^{ta} puote havere inteso, come nel procedere che faceva la Maestà de questo Serenissimo Re al viaggio di Boemia ; epsa prese et acquistò epsa terra de Cistertolpho che è assai buon loco : Et così alcun altri advisi continenti in epsa, circha a li quali nom me extenderò altrimenti, perchè tengho per cierto che tali littere sieno pervenute ale mani di quella : perchè le consignai ad uno famiglio del Magnifico Messer Francesco Fontana oratore Regio in Milano, dicto Martino, qual mi promesse venire alla via de Ferrara, così credo haverà facto.

Di poi gionto qui in Iglavia Città depso Re, loco deputato ala dieta col Serenissimo Re di Boemia, subito significai ad Vostra Celsitudine de la gionta nostra qua e come fra dui giorni spectavamo la venuta del predetto Re di Boemia, et incidenter gli tochai de lo Exercito che havea lassato questo Serenissimo Re alla expugnatione contra Iana che è terra assai bona e grossa e sita in Austria et è terra de lo Imperatore. Queste lettere diriciai a Pusionio dove dimora la Regina, per intendere che era per andare uno suo a la via de Ferrara, così credo haverano hauto bon recapito.

Hora per questa mia Vostra Celsitudine restarà advisata de li modi e cerimonie usati per questo Serenissimo Re in ricevere et honorare il predetto Serenissimo Re di Boemia, quale intrò il primo giorno del presente. Qual modi furon questi che intendendo Sua Maestà era per giungere la matina del dicto dì, fece montare a cauallo tutti li Baroni e Curiali soi, et io una con Sua Maestà, qual tutti insieme poteano essere al numero de Cavalli circa 800 fra li quali gli erano dui episcopi, videlicet el Reverendo Episcopo Varadino et el Reverendo Episcopo de Cinque chiesie et altri duci et Signori grandi tutti uestiti curti, ciascuno secundo la sua conditione. Ma certamente era mirabil cosa da vedere gli ornamenti loro, perchè chi era vestito di brochato d'oro, chi d' argento e chi havea vestiti per una bona parte rechamati de perle, chi di crimsino e chi d'altro colore diverso ; li ornamenti che portavano in testa erano di varia forma e modi, hoc est alcuni con ritorti di perle, alchuni con rechami et alchuni con zoye et in altri modi assai. Alchuni ce n'erano che portavano gli stochi con le guaglyne tutti d'argento sraforato, con cinti overo tessuti forniti de argento sopradurato molto copiosamente. Erano suso degni corsieri chi con fornimenti di brochato d'oro chi di seta et chi con campanozzi d'argento pendenti sì a le briglie come per tutto. Et eran fornite dicte briglie de diversi lavori de argento chi dorate e chi non. El Serenissimo Re solum havea uno ornamento nel capello, cioè una penna d'oro et uno zoyello dove era uno ballasso et perle de gran valuta suso uno corsiero turcho molto degno e ben ornato.

Sua Maestà poichè fu proceduto con tal comittiva circa quattro miglia Italiane, intendendo el Serenissimo Re di Boemia essere propinquo, disse al predetto episcopo de Cinque chiesie et a me che se firmasemo che lui volea spasseggiare più ultra, credendo ogni homo che Sua Maestà se separasse ad altro effecto da nui. Pensò quella fare un acto generoso e multo domestico e demonstrativo de confidèntia una con epso episcopo Varadino e con tri pagi andò lontano circa uno miglio dè nostri ad incontrare epso Serenissimo

E jelentés szerint Mátyás király az összes főrendek s udvari méltóságok kíséretében ment Ulászló király elé. Valentino szintén jelen volt s a menetben legelől a váradi s pécsi püspökök közt foglalt helyet. Az urak rangjuknak megfelelően, de bámulatos pompával valának öltözve »ki arany-, ki ezüst-brokát, ki gyöngyökkel gazdagon díszített piros s egyéb különféle színű öltönyben. A fővegek különféle alakúak s díszítésűek valának, gyöngyökkel, drágakövekkel vagy himzésekkel ékítve. Némelyek kardhüvelyei áttört tömör ezüstdből valának, ezüsttel vagy aranyozott ezüsttel gazdagon bevont övekkel. Nemes paripáik szerszámai aranybrokátból vagy selyemből valának, függő ezüstcsengőkkel, kantáraik ezüst- vagy aranyozott ezüst díszítményekkel gazdagon kirakva. Egyedül a király fővegén vala látható aranyforgó, mely nagy értékű drága kővel (balasso) és gyöngyökkel ékített csatol vala oda erősítve«

Iglótól mintegy 4 olasz mérföldnyire a király megállította

Re di Boemia, et abraciatosi et accareciatosi insieme se ne venero verso la terra e gionti ad nui, per l'ordine posto per questo Serenissimo Re, tutti smontati a piedi, tenendo io el primo loco, factoli reverentia et basiatogli la mano ad epso Serenissimo Re di Boemia. remontati a cavallo se ne venessemo verso la terra con tanto strepito e sono di trombetti e pifari molto degni che era una cosa stupenda d'audire e così nel procedere questo Serenissimo Re sempre fece ogni demonstratione d'honore verso epso Serenissimo Re de Boemia e li Baroni pur de questo Serenissimo Re verso quelli de l'altro, havendo io sempre il primo loco dopo Sua M^{te} fra dui dicti Episcopi. Epso Serenissimo Re di Boemia è Signor de bella qualità e statura maggiore de me presso che tre dita, da tutti giudicato da 28 in 30 anni, era vestito di scarlato e quella Comitiva de Sua Maestà che fu extimata da 500 in 600 Cavalli era molto ben ornata, hoc est che quelli soi baroni et principali quali erano tutti in vesti curtì, alcuni ce n'erano con veste rechamate de perle, una bona parte et alcuni altri vestiti de Crimisino e d'altri colori con foglie di testa assai ornate e belle, chi con perle e chi con zoye et alcuni che haveano le guaglyne de li stochi d'argento straforato, et ancho ce erano fornimenti da Cavalli assai ben ornati, tamen non era da equiparare ad quella de questo Serenissimo Re.

Gionti epsi Regi alla terra, non volse el Serenissimo Re di Boemia patire che la Maestà de questo Serenissimo Re lo accompagnasse sino al palazzo de l'habitation deputata ad Sua Maestà. Smontati poi che forno Sue M^{te} e mutatesse de veste, per esser in via sopravvenuto una tanta aqua di sopra che una con tutte le committive loro erano bagnati copiosamente, perchè per Magnificencia non fu baron nè altro che mai volesse pigliare mantello: tandem essendo l'hora del desinare, epso Serenissimo Re de Boemia invitato da questo Serenissimo Re andò a desinare con la Maestà Sua e per quello di nè per el seguente non attese Sua M^{te} se non a generali ragionamenti.

Nel comparire a cortezare che fece gli baroni e curiali de luno e laltro Re, i quali eran vestiti tutti con turchie longe chi de brochato d'oro e chi de brochato d'argento e chi de crimisino et de molti altri varj colori di seta con fodre chi de zibilini chi de Martori, chi de dossi e chi de ermelini, et in capo chi con grilande de perle, chi d'oro e argento. e chi de fiori, e chi con zoye, e chi con brette de cibilini e chi de dossi, et ogni qual giorno se mutavano de varii colori e foze in modo che era una degna e stupenda cosa da vedere;

kíséretét s egy mérföldnyire csupán a váradi püspöktől s 3 apródtól kísérve ment a cseh király elé, kivel a szokásos üdvözlések s ölelések után együtt jött vissza, s »midőn hozzánk megérkeztek, mindnyájan leszállottunk lovainkról s kezét csókoltunk a cseh királynak. Azután ismét lóra ültünk, s az egész nagyszerű menet *síp és trombita szó mellett*, mit bámulatos volt hallani (che era una cosa stupenda d'audire) megindult Igló felé, s útközben a magyar király a cseh király iránt s a magyar urak a cseh urak iránt kitüntető előzékenységet tanusítanak.»

Ulászló király személyéről azt írja Valentino, hogy szép férfiú s mintegy 28—30 éves; öltözete biborszínű vala s kísérete mintegy 600 lovasból állott. Ezek is igen díszesen valának öltözve, de a magyar kíséret pompáját meg se közelíték (*tamen non era da equiparare ad quella de questo Serenissimo Re.*) A királyi menet szakadó esőben érkezett Iglóba, de azért senkisésem gondolt arra, hogy köpenyt vessen gazdag öltönye fölé, s a díszebédén már

e maxime nello andare a messa che se procedea per ordine; e due dei maggiori Signori e duci che gli fusseno, portavano le spade d'epsi Serenissimi Regi: le solennità autem e cerimonie delle messe che furno celebrate ad epsi Serenissimi Regi furno tale e tante quanto dir se possa, perchè hora da un episcopo, hora da uno altro furno dieto, che furno li episcopi Varadino e de Cinque chiese, e quando l'uno celebrava, l'altro servea in dare la pace ad epsi regi e faceva gli altri acti solenni e gli ornamenti del altare e cosi quelli de li preti che serviano, erano tanto degni e sumptuosi quanto dire se possa, el medesimo dico della credenza e tapezzaria de questo Serenissimo Re che era degna cosa da vedere.

La Domenicha la Maestà de questo Serenissimo Re invitato la Maestà del predetto Serenissimo Re di Boemia, gli fece solenne apparato e lautissimo desinare: E doppo desinare ad hora conveniente le predette M^{ta} detteno principio alli loro parlamenti e conclusione orvero consultatione, e cosi seguitorno di giorno in giorno. per quanto durò la dieta che furno octo giorni heri, e questa tal loro consultatione, hora furno facte in presentia di molti delli loro baroni, hora in absentia, non manchando questo Serenissimo Re ogni qual dì o al desinare, o a la cena fare convito ad epso Serenissimo Re di Boemia, o a soi Baroni, e quando la predetta M^{ta} manchava de questo sempre gli era qualcuno de li soi Baroni che scusavano. Ma a dì per dì non fu mai che epsa Maestà non facesse qualche degno presente e dono ad epso Serenissimo Re di Boemia, hora argenteria, hora tapezzaria, hora cavalli, hora arme, et hora zoye. Ma a principio gli donò una terra che è a le confine de Praga, che è la principal Cita del Regno suo e dignissima per quanto intendo è su la forma et aere de Verona se ben più bella intendo d'epsa Praga. Epsa terra donata questo Serenissimo Re l'havea in pegno per XXIII milia ducati da cierto Signore; et omnibus computatis iudicassi che tal doni una con quelli che gli ha facto la Maestà de Madama Regina, che son state Camise de renso, e di cambrayo lavorate da collo in pecto e di sotto con varj e mirabili lavori d'oro e d'argento. che per inzegno humano non se potria excogitare. nè trovare più belli nè più degni, cosi etiandio drappi, velette, lincioli e centi e torzoni e fozze de elni al modo di Boemia, con molte altre cose, pur con tal lavori, che da per se era extimato da cinque in sei milia ducati. Ma con quelli del Serenissimo Re ascende a la suma de sexanta milia ducati, com-

mindnyájan más ruhában jelentek meg, sőt a következő napokon is az öltözetek mindig változtak, s templomba menet különösen a nyest, czoboly, hermelin s egyéb drága prémezetekben nagy vala a fényűzés.

A két ország főrendei közti tanácskozások 8 napig tartottak, mialatt a két királynak bizalmas összejövetele is valának, melyek eredménye levélíró szerint csak az eseményekből fog kiderülhetni.

Rendkívül fényeseknek mondja Valentino a két püspök által gazdag segédlettel mondott miséket s az ez alkalommal használt oltáreszközöket, nemkülönben a Mátyás király által Ulászló s kísérete tiszteletére adott lakomákat s az ekkor használt nagyértékű asztali készleteket.

Iglóban való tartózkodása alatt Ulászló minden nap más-más ajándékot kapott Mátyástól, majd ezüstneműeket, majd szőnyegeket, majd fegyvereket vagy ékszereket. Első ajándéka egy Prága közelében fekvő birtok vala, melyet egy cseh főúr zálogosított el Mátyás királynál 24,000 aranyért. Beatrix királynőtől is igen értékes ajándékokat kapott Ulászló, többnyire fehérneműket, u. m. remek arany- és ezüst hímzésű ingeket, melyekhez

putati circa cento subbe cioè veste de varie qualitate e duomilia ducati che nella partita donò agli Baroni d'epso Re, ma computate tutte le spese facte per questo Serenissimo Re a tutte le comittive, se giudica che la spesa de questa dieta gli costi circa centomilia Ducati omnibus computatis et dictum est.

Havendo heri le predette M^{te} de questi Serenissimi Regi expedite tutte le Consultatione e ragionamenti loro proposti in epso dieta, hoggi che lune epso Serenissimo Re de Boemia se ne parte de qui tanto ben contento. satisfacto et honorato, una con la comittiva sua, da la Maestà de questo Serenissimo Re quanto dire se possa, et anche la predetta Maestà e converso pare restare per quanto intendo ben contento di quella. Vero è che epso Serenissimo Re di Boemia partito che fu di qua, mandò a donare dui degni Corseri a Questo Re.

Benchè scrivesse per altre mie precedente ad questa che qua se gli furia giostre e triumphì, tamen altro non è facto, se non quanto intenderà per questa mia V. S.

De le cause e motivi autem de questa dieta e de le resolutione e puntamenti facti per epsi Serenissimi Regi, circa le occurentie loro per esser sta tractate con molto silentio e secreteza, non ne ho notitia, nè certezza; ben credo per quello ho sentito ragionare, che senza molto processo di tempo se comprehenderà il tutto per gli effecti che seguirano da le predette, e che da epse se ne habia a donare adviso e notitia per Italia. Sì che V. Celsitudine in questo se degna haverme per iscusato.

Credo che fra tri giorni la Maestà di questo Re se partirà de qui per andar sotto Lana dove ha lassato il suo exercito per la expugnatione d'epsa. Alla gratia de la S. V. di constinuo me raccomando.

En Iglavia die XI. Septembris MCCCCLXXXVIII.

E Ill^{me} D. V.

Servus humillimus
Cesar Valentinus.

hasonlókat, mond levélíró, emberi ész ki nem gondolhat, ugyszintén abroszokat, lepedőket, továbbá öveket, cseh sisakhoz való díszítményeket stb., összesen mintegy 4—5000 arany értékű tárgyakat. Az összes ajándékokat Valentino 60,000 arany értékűeknek mondja, s az ünnepélyekkel együtt e királytalálkozás közel 100,000 aranyába került Mátyás királynak.

II. Az egri vadászatok a XVI. század elején.

Hippolyt bibornok, a tudomány és művészetek nagylelkű pártolója, a víg uri életnek, különösen a zajos vadászatoknak is nagy kedvelője vala. Egeri udvara 1517-től 1520-ig nemcsak magyar főurak, de olasz nemes uraknak is kedvencz gyűlhelyéül szolgált. Mantuából két olasz nemes, De Bagno Lajos és Manfredi Tamás, kik a lengyel király nászünnepejére indulván, Egert útjukba ejtették s Krakóból való visszatértökkor ott állandóan megtelepedtek, az ottani vadászatokról s más ünnepélyekről, de országos dolgokról is érdekes tudósításokat küldének Hippolyt nővérének, a mantuai örgrófnénak s fiának Gonzaga Frigyesnek.

Fentartván magamnak más alkalomra e nagybecsű tudósításoknak a többi mantuai és ferrarai ügyviselők s az esztergami és egri vikáriusok jelentéseivel együtt való teljes ismertetését s méltatását, egyelőre azoknak az egri vadászatokra vonatkozó részére fogok szorítkozni.

Nagy mulatságot talált az egri vadásztársaság az Eger közelében levő meleg Tapolcza vizében télen át is nagy számmal tartózkodó vizimadarakra rendezett sólyomvadászatokban. A magyar sólymoknak Olaszországban is nagy hírók vala, s Hippolyt bibornok 10 sólymot küldvén egyszer unokaöccsének, Gonzaga Frigyesnek, azt írja, hogy azok vízi és légi madarakra és nyulakra egyaránt betanítvák. Más alkalommal pedig sólyomvadászatra betanított paripát küld neki. Manfredi mint rendkívüli dolgot említi föl, hogy Hippolyt bibornok sólymai nemcsak vízi madarakra, de nagyobb repülő állatokra, mint vadludakra és gólyákra is mennek, utóbbiakat azonban nagy erőfeszítéssel csak rövid ideig képesek tartani, s ha segítséget nem kapnak, kénytelenek azokat elereszteni, — a vadludakkal azonban könnyen elbánnak, sőt volt eset, hogy egy sólyom két vadludat is fogott egyszerre.

Az agarászat is nagy divatban volt már, s Manfredi egyik levele utóiratában fölemlíti, hogy az napon az agarak két nyulat, a kopók pedig egy bakkecskét fogtak.

Érdekes, mit a mantuai urak tudósításaiban az akkor már a legnagyobb ritkaságok közé tartozó bölényről olvasunk. Magyar-

országban már csak Bakócz Tamás bibornok érsek esztergomi vadaskertjében vala néhány példány található, és De Bagno egy ilyennek rajzát is megküldé a mantuai örgrófnőnek. Leírását adván, azt rendkívül vad, erős és gyors állatnak, nagyságra és színre nézve az ökörhöz hasonlónak mondja, a feje kivételével, mely oly óriási, hogy szarvai közt két ülő ember kényelmesen elfér.

Lengyelországban még folytak a bölényvadászatok, s a lengyel követ hozott is Egerbe bölényhúst, melyet De Bagno nagyon ízletesnek mond.

Érdekesnek tartom fölemlíteni, hogy Egerből nemcsak sólymokat s lovakat, de vadászfegyvereket, nevezetesen pedig puskákat, lándzsákat s vadászkéseket is küldtek Olaszországba.

Most pedig áttérek De Bagno Lajos egyik legérdekesebb levelének ismertetésére, melyben, miután futólag fölemlíti, hogy az utóbbi vadászon több vaddisznó lőn elejtve, egy Hippolyt bibornok által 1518. február 21-én rendezett nagy medvevadászat leírását adja: ¹⁾

¹⁾ A levél teljes szövege a következő:

1518. február 21.

Illustrissimo Signore mio Observandissimo. Per laltro che venne de Ongaria scrissi a V. S. de la aggiunta del Sr. patron mio qua et de qualche piacere che sua Signoria vi haveva havuto; venendo questaltro, parmi de non mancare del debito, et di novo far intendere ad essa, come dopo le prime cazze, se ne sono fatte de laltre, dove si sono morti porci grandissimi e tanto apresso ad Agria che sempre facciamo collatione et dopoi andiamo e torniamo nanti notte, et perchè se ne è fatta una notabile de una orsa grandissima, la quale haveva li figlioli, me par in parte scrivere a V. S. de che modo fu morta e cum quanto piacere del prefato Sr. mio el quale fu de li primi alla morte.

Havendo S. Sia havuta notitia de dicta orsa et del loco dove la stava convoè villani della ville sue in buon numero, dopo examinato il loco, essendo già appostata lorsa da un suo montiero in una montagna assai forte de arbori oltra la neve grandissima, pose a basso in la valle homini a piedi et a cavallo, et questi per la magior parte furono ongari, disopra pose noi altri con cani et spedi. Posti li lassi come meglio parve a S. S. diede el segno a li brachieri, li quali cominciorno a cazzare. In un tratto lorsa si mosse e quelli da li brachi cominciorno a gridare, guarda lorsa a basso, perchè monstrò voler venire a basso, ma per el grido de certi villani che erano ne la valle la prese la costa e passò un'altra montagna: li brachieri non la abbandonorno mai sempre gridando: la si appiatava come faria un gatto; poi si lanzava alli brachi talmente che la gli pigliava con li piedi de nanti e gli traeva come farria un giocator de balla piccola de reverso. Hercule da Milano, el qual era insieme con li brachieri, essendosi lorsa appiatata dietro de sterpi, gli lanciò el spiedo, la si levò de un salto e se gli lanzò a dosso al cavallo e quasi lo gittò per terra; e questo atto è scritto al libro dele paure: lui ben confessa non haver mai hauuto la maggiore, et glie creduto senza juramento: un brachiero el qual si trovava appresso ad esso Messer Hercule come el vidde quel tratto, diede de li piedi al suo cavallo: io dico allindietro,

Értésére esván, úgymond, a bibornoknak, hogy a hegyekben medve van, s megtudván a helyet, hol az tartózkodni szokott, t. i. egy sűrű fákkal ellepett s hóborította hegyen, ennek alját magyar hajtóival, gyalog és lovas emberekkel körülveteté, míg mi dárdákkal fölfegyverzetten, a vadászebekkel együtt a hegyen foglaltunk állást. Ellevén vetve a török, a bibornok jeladására szabadon lőnek bocsátva az ebek, melyek csakhamar élénk csaholással jelezték a medve előbukkanását, mely a völgy felé keresett menekülést, honnét azonban a hajtók kiabálásai által elriasztatván, a hegyoldalon körülfutva, egy másik hegyre menekült, nyomban követve az éléken csaholó ebek s vezetőik által. Érdekes volt látni, midőn a medve néha lekuporodván a földre, mint egy macska, hirtelen rávetette magát a kutyákra s megragadván előlábaival egyet-egyet, felvetette a levegőbe mint a lapdát. Egy milanói úr, Ercole da Milano, ki a kutyapeczérékkel volt, rávetette dárdáját a bokorban meghúzódott medvére, mely mérgesen felugorva

e non si voltò in sin che non vidde lorsa fugire, dolendose Hercule che non lo fusse venuto a soccorrere, rispose el brachiero che sel fusse stato suo padre chel non vi seria ito : e che credea chel non dovesse mai più ire a casa integro : in summa Hercule non hebbe mal alcuno, nè per questo restorno di seguitar lorsa ; el Signor mio el qual era nel principio appresso a li brachieri, andò seguitando un pezzo e già ne haveva persa la speranza ; pur chiamato con lui un suo solo staffiero el quale havea un par de bon cani a mano, si pose a cavalcar a basso : in questo udì di là da una collina li brachieri che pur gridavano, allor si pose a cavalcar più forte alla via dove gli pareva che lorsa havevse de calare, e volse la sorte che giunse a tempo che dui villani che havevano affrontata dicta orsa, luno el qual lhaveva affrontata arditamente, gli aveva data una spadata et la orsa lo haveva butato sotto et era per pigliarli la testa in bocha : havendolo già malamente ferito in un braccio. el Signor mio vedendo questo, gli fece lassar quelli suoi dui cani che haveva el staffiero a mano, li quali andorno alla dicta orsa con grandissimo impeto, sì che gli fecero lassar el villano, el qual potea dir di haver parlato con la morte : lorsa lassato el villano, havea condotto un de li dui cani a tale che sel dicto Signor mio el qual in quel tempo smontò, non gli dava una spadata, el cane era spazzato : alla prima spadata lorsa non cadde : alla secunda gli diede nel petto ella cadde morta in terra : come fusse ferito el secundo villano mal si può sapere, certo è chel primo la affrontò arditamente, tutti dui erano feriti in un braccio, et un di essi è stato vicino alla morte per la ferita, et questo viene ad esser stato liberato due volte per opera d-el Signor mio, primo quando lo levò de sotto lorsa, dopoi con un suo oleo da spasmo el qual lo ha sanato che già era per desperato : sua Signoria sempre ha fatto curare li ditti villani qui in Agria.

Sua Signoria haveva morta la dicta orsa che noi altri di sopra non ne sapevamo cosa alcuna, anzi non sentendo più nè bracchi nè persona, si ponessemo a venir verso casa, nel venir trovassimo Sua Signoria ad una villa la qual è sul camino, e trovassimo che havea havuta el piacere essa sola come era conveniente : ma insin che non vedessimo li villani feriti et lorsa, a pena lo volevamo credere, perchè non havevamo mai udito strepito alcuno se non quando la si mosse da principio. Questa caza de orsi e

rohant neki....» A milanói Herkulesnek azonban nem esett semmi baja, de hogy mikép menekült meg, azt De Bagno nem mondja; csak azt említi meg, hogy a közelében levő kutyamesterek egyike azonnal megsarkantyúzta lovát, de nem hogy Ercole segítségére siessen, hanem hogy a maga bőrént mentse meg. »Az én uram (a bíbornok) folytatja, ki a hajsza kezdetén a kutyapecczérekkel volt, látván a medve menekülését, reményvesztve már lefelé indult a hegyről, magával vivén azonban egy lovását két kutyával, midőn a közeli dombról erős ebugatás figyelmezteté a közellevő medvére. Rögtön arra vágatott, merre gondolá, hogy a medvének jőnie kell; és csakugyan éppen akkor érkezett, midőn a medve két útját állott magyar paraszttal küzdött. Az egyik paraszt ugyanis megsebezte volt dárdájával a medvét, mely bőszen dühvel rohant reá s egy pillanat alatt maga alá terítette a földre, s már a fejébe készült harapni, midőn a bíbornok által elszabadított ebek által megtámadtatva, elbocsátá

bellissima : ma io per la parte mia starò sempre un poco lontanetto, che a dir il vero non son troppo valenthomo.

Questo è el piacer unico che havemo in queste bande, la cazza, la qual seria assai più bella, se non ne obstassero le gran neve che non son per partirse così presto, sì per esserne sopraggiunta di nova da sei giorni in qua, sì per esser hora freddi extremi asciutti che la consolidano de modo che oggi è maggior freddo che non era in mezo genaro.

Anchor havemo su le porte de Agria una rivera da falconi bellissima per essergli un canale de aqua corrente calda naturale, nela quale se condunano molti uccelli, per esser il resto del paese agghiacciato : sichè se ha gran piacere con li falconi nè mai mancano uccelli.

Et perché V. S. so se diletta de arme come se conviene a Signor naturale et di quella Illustrissima casa, parmi de narrargli il modo de una giostra che fecero alcuni gioveni qui in Agria el giorno di carnevale.

La sorte de larme era un cossino grande sul stomacho, in capo un capelletto de lana allongaresca, per scuto alcuni pezzi de cerchi da vasselli commessi insieme li quali pigliavano da la cima de la fronte insino alla correggia et erano tanto larghi un da laltro, chel giostratore potea ben vedere lo inimico senza periculo che la lanza lo potesse offendere, et perchè el dicto scuto el qual scusava scuto et elmo, stessee ben assettato alla fronte vi era in cima un circhiello come una ghirlanda el qual era attachato con li cerchi, e così se lo assettavano sul capelletto, le lanze havevano un tagliero in capo. Jo aspettava di veder romper collo e brazzi, pur tornorno sani a casa anchor che si dessero qualche sturlata.

Questa mia bibia V. S. se la potrà far leggere per non pigliarse questo incomodo; se de quà la posso servire, la supplico mi commandi et a quella baso le mani, in Agria XXI. febraro 1518.

De V. Illma

Suo minimo servo
Ludovico da Bagno.

Czm : Al Illmo S. patron mio observandissimo el Signor Fridrico da Gonzaga marchionale primogenito in Mantua.

a parasztot, hogy annál nagyobb dühvel a kutyákra vesse magát, s okvetlenül szétmarczangolta volna mind a kettőt, ha Hippolyt bibornok két jól irányzott dárdadófésszel földre nem teríti az óriási vadat. Ezután a bibornok rögtön a két sebesült paraszt segítségére sietett, bekenvén sebeiket gyógyolajával, melylyel mindig szokta gyógyítani az egri parasztokat.«

»Ez a medveadászat, mond De Bagno, nagyon érdekes dolog; de a mi engem illet, már csak a távolból nézem, mert mi tagadás benne, nem vagyok nagy vitéz* (non sono troppo valentumo.)

Levele végén De Bagno egy karneváli mulatságot, azaz egy tréfás lovagjátékot ír le. A lovagok sisak és pajzs helyett homloktól övig egymással egybekötött vasabroncsokkal valának borítva, hasukat vánkos védé a szúrások ellen, s hosszú rúd végéhez erősített konyhakés képezé a lándzsát. Kár persze nem történt a viadorokban.

ÓVÁRY LIPÓT.